

מתוך "ירושלים בין החומות" לתולדות משפחת מיוחס

אברהם בן יעקב

הוצאת ראובן מס, ירושלים התשל"ז

המתיישבים בכפר השילוח

כעשר שנים לאחר שמשפחת יהודה הבבלית ייסדה בשנת תר"ך (1860) את הנקודה החקלאית הראשונה מחוץ לחומת העיר העתיקה בירושלים, בכפר קולוניא היא מוצא.

פרצה משפחת מיוחס את חומת העיר ועברה לגור בכפר הערבי הגדול סילוואן שעומד במורד הדרומי- מערבי להר הזיתים. הוא נמצא מול מעיין השילוח והיהודים קראו לו בשם "כפר השילוח". לפנים ישבו כאן כמרים-נוודים. כמחצית בני הכפר באו אליו מדיבון אשר בעבר-הירדן. רובן ככולם עסקו בחקלאות ומכרו את תוצרתם בירושלים. בכפר מערות סלעים רבות אשר שימשו ליושבי הכפר מכלאות- צאן ומחסני תבואה. בשנת תרל"ג (1873) בנתה כאן משפחת מיוחס בניין גדול ויפה שנקרא בפי הערבים בשם "דאר אבו מנחאס" (בית משפחת מיוחס). במשך מספר שנים הם חיו כאן לבדם בשלום ורעות עם שכניהם הערבים והסתחרו איתם, נערכו ביקורים הדדים והרגישו עצמם בנוחיות גדולה. מה היו המניעים לצעד נועז זה בימים ההם? על כך יש גרסאות שונות. נציין כאן שלוש מהם המתהלכות בקרב בני המשפחה:

א. יש אומרים שהם עזבו את העיר העתיקה בגלל סכסוך שאירע בימים ההם בין משפחת מיוחס ובין הראש"ל.

ב. יש אומרים וכנראה שזוהי ההשערה הנכונה, משום שכמה מבני המשפחה היו סוחרים בתבואות עם הירדן. פעמים רבות הם חזרו העיירה בשעות הערב ומצאו את שעריי העיר סגורים כי בימים ההם נהגו לסגור את שעריי ירושלים עם שקיעת החמה, אין יוצא ואין בא. הם נאלצו למצוא להם מקום מגורים מתאים מחוץ לחומה ובחרו בכפר השילוח. כעבור זמן הצטרפו אליהם יהודים אחרים מבני משפחתם.

ג. בין המשפחות הראשונות שבאו לגור כאן הייתה משפחת הרב רחמים-נתן מיוחס ואשתו מזל בת-יצחק ומרים פאריינטי משאלוניקי. הוא עסק בתורה עם דרך ארץ, התפרנס ממסר ומחקלאות זעירה ויחד עם זאת היה שוחת עופות ובהמות במשך שנים רבות. הואיל ובעיר העתיקה לא היה בית-מטבחים הם נאלצו לשחוט בבית-המטבחים אשר מחוץ לעיר, ליד כפר השילוח. הואיל והיה צורך לשחוט את הבהמות לפני עלות השחר, כדי שהבשר יספיק להגיע לחנויות בשעות הבוקר המוקדמות, ושעריי העיר היו סגורים במשך כל הלילה, היה נאלץ לגור מחוץ לחומה. הוא היה אביו של הסופר והמחנך יוסף בר"נ מיוחס. בספר הזיכרונות שהשאיר הבן בכתב יד נאמר: "הדבר היה בשנת תרל"ג (1873). אני הייתי אז

כבן חמש. ביום בהיר אחד בא אבי ז"ל אל התלמוד- תורה שבו למדתי ויקריאני ללכת עמו, ובצאתי אל החצר הגיד לי בשמחה גלויה: "נעשית בן כפר, כי את דירתנו אנו קובעים מעתה בכפר השילוח" הסמוך לעיר. שם נחיה ושם נשאף אור ואויר. לא נשתה עוד מיי בורות דלוחים, וירקות קנויים לא נאכל עוד, כי מים חיים של מעיין יהיו מימנו ובידנו אנו נזרע ירקות ונאכל". דברי אבי אלה בכל פשטותם היו בימים ההם חידה סתומה. כפר, מעיין, אויר צח, זריעה ביד, כלום היה אפשר אז לבני ירושלים להבין מהותם של מילים אלו? כל העולם הגיאוגרפי של בני ירושלים באותה תקופה היה מצטמצם משער יפו אשר מצד מערב לעיר, עד שער ציון אשר מנגב לה: ומרובע היהודים, עד הכותל המערבי. מקום הטיול היותר חשוב באותו פרק זמן הייתה הרחבה שבמנזר הארמינים הסמוכה לשער ציון ששם מצויים גם כיום עצי צנובר המטילים צל על הרחבה; והמהדרין ואמיצי הלב הרשו את עצמם להרחיק עד ה"בוטמה", הוא אותו האילן בעל הקומה הכפופה והענפים הקצוצים הרחוק ממאתיים ועד שלוש מאות מחוץ לשער יפו, סמוך לבית הקברות של המושלמים. ודווקא עד כשעה לפני החמה, כי בשעת השקיעה נהגו לסגור את דלתות שערי העיר ואין יוצא ואין בא עד אור הבוקר. משפחתנו הייתה אפוא המשפחה הספרדית הראשונה שפרצה גדר לצאת מחומת העיר חוצה כדי לקבוע דירתה של "העופל" אשר מתחתיו עובר מעיין השילוח..."

בכפר השילוח התגורר גם ר' משה (מושון) בן רפאל מיוחס, בעלה של וידא בכורה, שנפטר ביותר ב' בניסן תרס"ב (1902). היו לו שני בנים: אהרון (נפטר בכח' כסלו התשכ"א) וניסים ז"ל בעלה של ידידה (דודו) בת הראב"ד חיים דוד סורנאגה, שאף הוא היה נשוי לבת משפחת מיוחס. היא נולדה בכפר השילוח בשנת תרנ"א (1891) ונפטרה בירושלים יז' סיוון תשל"ג (17 ביולי 1973). היא הייתה אישה בעלת זיכרונות רבים על בני משפחתה, היא ידעה סיפורי עם רבים וסיפקה חומר לכמה עיתונאים. בהגיעה לגיל שבעים ושלוש אמרה: אנחנו וערבים היינו כמו אחים. לא הייתה חתונה של ערבים שלא היו מזמינים אותנו ולא הייתה חתונה שלנו, שלא היינו מזמינים אותם. פחדנו? כן, פחדנו רק מדבר אחד, שהילדים שלנו לא יאכלו אצל חברים אוכל א כשר. הערבים העשירים היו מביאים לחתונות שלהם מבשלת יהודית, כלים יהודיים ושוחת יהודי, כדי שהיהודים יוכלו להשתתף בסעודות החתונה שהיו נמשכות שבעה ימים ושבעה לילות. הילדים הערביים לא היכו את הילדים שלנו. אם יהודיה לא הייתה יוצאת כמה שעות מהחצר, היו השכנות הערביות נכנסו אליה ושואלות לשלומה ומציעות עזרה, שמא קרה משהו, שמא ילד חולה ... בבית דיברנו לאדינו...

כשעזבה משפחת מיוחס הענפה את כפר סילואן לפני 45 שנים, בכינו כולנו, עד היום הלב שלי בוכה! איזה אויר, איזה בתים, איזה חצרות, איזה מים! היינו יורדות, הבנות, עם הכדים לשאוב את המין מעין גיחון. האנגלי אשם בכל. התורכי לא ראינו אותו. רק פעם היה בא לקחת "ורקו", הוא מס רכוש. והאנגלי סכסך ערבים ביהודים. היו כאלה שאמרו

לנו: "תישארו!" אך לא יכולנו לעשות זאת מחמת המסיתים. הלכנו לגלות לשכונת מחנה יהודה. לא היה חג סוכות או פסח שלא היו באים לבקר אצלנו ידידים ערביים מכפר סיואן ולא היה חג שלהם שלא הלכנו אנחנו לבקר אצלם. עד שנת תרצ"ו (1936) הביאו לנו דורנות, כמה פעמים בשנה. במוצאי חג הפסח היינו שולחים לידידים בסילואן מצות והם שולחים לנו חסות. בשביעי של פסח רוכבים על חמורים מירושלים לסילואן היו הערבים מטעינים עליהם שק עם אורז ושק עם סוכר, או פח שמן...

כשהיינו בכפר סילואן היינו מתפרנסים ממלאכות ומתיווך. קנינו ומכרנו אדמות, זיתים, שמן, סוכר, בתים. היו בנינו אחד סנדלר ואחד נגר ואחד בנאי וכולם למדו. מי שלא היה לו שכל ללמוד ולהיות סוחר ולעשות חשבון היו קונים לו עיזים- שירעה אותן, ימכור חלב ויתפרנס מזה"

דודו ד"ר מיוחס דיברה אידית כאחת האשכנזיות. בילדותה התגוררה בחדר אחד עם נכדתו של הרב שמואל סלאנט.

הכניסה והיציאה לכפר השילוח היו כרוכים בתלאות רבות. חיים מיוחס נסע מידי בוקר אל ת"ת הספרדים בעיר העתיקה רכוב על חמור. החמור עמד כל היום בחנותו של אביו שבשוק והמתין לרוכבו אשר ישוב לביתו לעת ערב. לעומתו, המורה והמחנך ר' יוסף בר"ג מיוחס הלך וחזר לבית המדרש יום יום ברגל. בני משפחת מיוחס העמיסו על החמור מידי בוקר את הבצק אשר נילוש בלילה כדי להובילו אל הנחתום. בערב שב החמור לכפר כשהוא עמוס כיכרות לחם טרי.

משפחת מיוחס עזבה את ביתה בכפר השילוח בשנים הראשונות של המנדט הבריטי אחרי מלחמת העולם הראשונה. לפני מלחמה זו נערכו ליד ביתם חפירות ארכיאולוגיות בעזרת הכספית של הברון רוטשילד. הם נאלצו לצאת משם ולמכור את ביתם ואת אדמתם לפיק"א. הם עשו זאת בעל- כורחם לאחר שארכיאולוג קפטן ווייל גילה ליד ביתם שרידים עתיקים של קבריי מלכים מימי דוד המלך. הם תכננו להרוס את הבית ולחפור תחתיו. לאחר שעזבוהו בוטלה תוכנית זאת והבית לא נהרס. הוא עודנו קיים עד היום ובו מתגוררים זוג זקנים ערבים. בפתחו נמצאת עדיין המזוזה שהתקינה משפחת מיוחס בעת שנכנסה לתוכו. כאשר אחד מבני המשפחה רצה לקחת מזוזה זו למסגרת, דיירי הבית התנגדו לכך וטענו כי מזוזה זו מביאה להם ברכה רבה ואם ח"י יקחנה, יירע להם.

בכסלו תרמ"ה (1884) הוקם ליד הכפר הזה שכונה גדולה של יהודים תימנים שנשארו כאן עד מהומות 1936-1939. אף הם ציינו את היחס הטוב של שכניהם הערבים אליהם.